

Sygn. akt I CSK 42/08

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 czerwca 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dariusz Zawistowski (przewodniczący)

SSN Józef Frąckowiak (sprawozdawca)

SSN Grzegorz Misiurek

w sprawie z powództwa A. S., G. P. i I. P.

przeciwko Skarbowi Państwa - Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa z siedzibą w W.

o zapłatę

i z powództwa wzajemnego Skarbu Państwa - Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa z siedzibą w W.

przeciwko A. S., G. P. i I. P.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 13 czerwca 2008 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej - powodowej wzajemnej od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 8 maja 2007 r., sygn. akt I ACa (...),

oddala skargę kasacyjną i zasądza od strony pozwanej na rzecz powodów kwotę 3 600 (trzy tysiące sześćset) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Zaskarżonym przez pozwanego Skarb Państwa – Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa wyrokiem z dnia 8 maja 2007 r. Sąd Apelacyjny, rozpoznając apelacje obu stron od wyroku Sądu Okręgowego w W. z dnia 9 marca 2005 r.: 1) oddalił apelację A. S., G. P. i I. P. skierowaną przeciwko rozstrzygnięciu zawartemu w punkcie III ww. wyroku, w pozostałej części apelację tę odrzucił; 2) oddalił apelację Skarbu Państwa - Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa z siedzibą w W.; 3) zniósł wzajemnie między stronami koszty procesu w postępowaniu apelacyjnym. W sprawie tej poczyniono następujące ustalenia.

W umowie z dnia z 25 maja 1999 r. strony uzgodniły, że powodowie Z. P. i A. S. – zwycięzcy konkursu „Polskie cmentarze wojenne (...)”, przygotowują projekty wykonawcze, które umożliwią prowadzenie prac na tych cmentarzach - to jest modele gipsowe, drewniane lub z innego materiału dopuszczalnego technologicznie, które umożliwią odlewnikowi odlanie elementów rzeźbiarskich i elementów o charakterze rzeźbiarskim w postaciach określonych w umowie. Termin wykonania umowy określono w ten sposób, że powodowie zobowiązali się do sukcesywnego dostarczania modeli w terminie do dnia 30 września 1999 r., przy czym zastrzeżono, że powodowie wykonają jeden model identycznych elementów rzeźbiarskich występujących w większej ilości, jeżeli będzie to wystarczające do wykonania większej ilości odlewów. Ponadto umowa przewidywała, że modele zostaną wykonane w uzgodnieniu z odlewnikiem, którym była spółka M.(...), z uwzględnieniem jej możliwości technologicznych (§ 2 pkt 1 umowy). Ze spółką M.(...) miał zostać też uzgodniony przez powodów szczegółowy harmonogram przekazywania modeli.

We wspomnianej umowie powodowie zobowiązali się również do nadzoru autorskiego nad wykonaniem odlewów elementów rzeźbiarskich poprzez pełnienie nadzoru w miejscu dokonywania odlewów, w tym do współpracy z odlewnikiem, a także bezpośredniego i osobistego nadzoru nad montażem elementów rzeźbiarskich, jak również do współpracy z wykonawcą w zakresie prowadzonych przez niego prac budowlanych na cmentarzach i do informowania pozwanego o każdym przypadku pełnienia takiego nadzoru (§ 3 umowy).

Umowa zawierała szczegółowo określone terminy wypłaty należnego powodom wynagrodzenia, ustalonego za wykonanie modeli na kwotę 1 350 000 zł, przewidywała

wynagrodzenie w kwocie 336 000 zł za nadzór autorski nad wykonaniem modeli i odlewów i 10 000 zł za pełnienie nadzoru na terenie inwestycji. Pokrycie przez pozwanego kosztów podróży powodów na teren inwestycji, kosztów noclegów i diet określono w § 4 pkt 6 umowy. Pozwany zobowiązał się przekazać powodom w terminach określonych umową listę nazwisk ofiar zbrodni spoczywających w C., K. i M. oraz teksty tablic informacyjnych (§ 4 pkt 7 umowy).

Pozwany zobowiązał się, w przypadku zwłoki z zapłatą należności, do zapłaty odsetek zaś w przypadku zwłoki w przekazaniu modeli powodowie zobowiązali się zapłacić karę umowną w wysokości 21% w skali roku liczoną od wartości modeli nie oddanych w terminie, których wartość miała wskazać Komisja utworzona zgodnie z postanowieniami umowy.

Powodowie w celu wykonania umowy nawiązali kontakty z odlewnikiem - M.(...) S.A. w K. i w miesiącach maj- wrzesień 1999 r. dokonali z nim wspólnie szeregu uzgodnień dotyczących sposobu wykonania przez nich modeli rzeźb i inskrypcji objętych umową. W dniu 29 lipca 1999 r. pozwany zażądał zmiany treści inskrypcji, rodzaju i wielkości liter oraz kompozycji tabliczek. Odlewnik nie wyraził jednak zgody na zmianę kroju liter żadaną przez pozwanego. Do czasu podjęcia przez pozwanego decyzji o rodzaju czcionki i wielkości liter na inskrypcjach wstrzymano ich wykonanie. Pozwany dopiero w dniu 22 listopada 1999 r. zaakceptował projekty graficzne tabliczek inskrypcyjnych wykonane przez powodów. Powodowie wielokrotnie sygnalizowali pozwanemu błędy w przedstawionych danych, które miały być umieszczone na inskrypcjach.

Do dnia 30 września 1999 r., tj. do terminu określonego umową powodowie dostarczyli odlewnikowi modele prawie wszystkich elementów opisanych w załączniku do umowy zawartej z pozwanym (z wyjątkiem modeli stołów ołtarzowych przekazanych w dniu 25 października 1999 r.). Powodowie dostarczyli jedynie elementy rzeźbiarskie tych modeli (elementy czołowe) - modele pozostałych elementów tych części cmentarzy wykonał M.(...). Koszt wykonania tych części modeli przez M.(...) wyniósł 59 635 zł. Ponadto powodowie nie wykonali modeli napisów informacyjnych i betonowych warstw ziemi.

W pozwie skierowanym przeciwko Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa powodowie domagali się zasądzenia po 184 558 zł z odsetkami. Żądane kwoty stanowiły umówione, należne powodom wynagrodzenie za wykonanie modeli i pełnienie nadzoru autorskiego na terenie

cmentarzy wojennych w K., C. i M., zgodnie z umową wiążącą strony, którego to wynagrodzenia pozwany nie uścił w całości.

Pozwany wnosił o oddalenie powództwa twierdząc, że powodowie nienależycie wykonali umowę, to jest nie wykonali wszystkich modeli, część wykonali nienależycie zaś modele, które zostały wykonane przedstawił po umówionym terminie oraz, że nie wykonywali należycie nadzoru autorskiego i z tego tytułu nie przysługuje im wynagrodzenie, ponad wypłaconą już kwotę. Ponadto pozwany wniósł pozew wzajemny domagając się, po ostatecznym sprecyzowaniu żądania, zapłaty przez powodów, solidarnie, kwoty 770 437,16 zł, na którą składały się kwota 531 855 zł obejmująca wydatki poniesione przez pozwanego na skutek nienależytego wykonania przez powodów umowy oraz kwota i 238 602,10 zł z tytułu kary umownej obliczonej zgodnie z § 7 ust. 2 umowy.

Wyrokiem z dnia 9 marca 2005 r. Sąd Okręgowy w W. zasądził od pozwanego Skarbu Państwa na rzecz Z. P. i A. S. kwoty po 150 040,50 zł z ustawowymi odsetkami od kwot i dat szczegółowo wskazanych w sentencji wyroku. Ponadto, z powództwa wzajemnego, zasądził Sąd od Z. P. i A. S. na rzecz Skarbu Państwa Rady Ochrony Pamięci i Męczeństwa kwotę 679,62 zł, w pozostałej zaś części powództwo wzajemne oddalił i orzekł o kosztach procesu należnych powodom głównym.

Rozpoznając apelacje stron Sąd II instancji wskazał, że pozwany żądaniu zapłaty wynagrodzenia przeciwstawił twierdzenie o nienależytym wykonaniu umowy polegającym na: 1) nienależytym wykonaniu modeli nie uwzględniającym możliwości technologicznych odlewnika, 2) wykonaniu tych modeli po terminie, 3) niewykonaniu przez powodów nadzoru autorskiego zgodnie z umową.

Z umowy, w odniesieniu do modeli, wynikało że umówiono się o zapłatę jednej kwoty płatnej częściami, po dostarczeniu pewnej partii modeli. Jeżeli zakwalifikować umowę w tej części jako umowę o dzieło to mamy do czynienia z wynagrodzeniem ryczałtowym a zarzut wadliwego wykonania modeli mógłby doprowadzić do oddalenia powództwa o zapłatę za ich wykonanie czy też częściowego oddalenia takiego powództwa wówczas, gdyby pozwany wskazał, że modele miały wadę i w związku z tym powołując się na przepisy o rękojmi za wady, domagał się obniżenia wynagrodzenia.

Pozwany reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika zarzutu z rękojmi nie podniósł. Jest to istotne, ponieważ przy zarzucie z rękojmi przedmiotem dowodzenia są inne okoliczności, w szczególności pozytywnego dowodu wymaga potwierdzenie zachowania uprawnienia do realizacji przysługującego roszczenia (tu ewentualnie

roszczenia o obniżenie wynagrodzenia). Brak takiego oświadczenia procesowego, odwołania się do przepisów o rękojmi za wadę rzeczy, prowadzi do wniosku, że pozwany podjął obronę na zasadach ogólnych, to jest odpowiedzialności za nienależyte wykonanie zobowiązania (art. 471 k.c.), poprzez wniesienie powództwa wzajemne o zapłatę 770 437,16 zł. W ramach tego powództwa kwota 531 855 zł odzwierciedla wydatki jakie poniósł pozwany (tu powód wzajemny) płacąc odlewnikowi za modele które, zamiast powodów, ta spółka wykonała i za skutki zmian dokonanych przez pozwanych w dokumentacji. Ponadto w powództwie wzajemnym powód wzajemny domagał się zapłaty kary umownej obliczonej na podstawie § 7 ust. 2 umowy.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, powództwo wzajemne co do żądania zapłaty kary umownej zostało prawidłowo oddalone. Stanowisko takie znajduje uzasadnienie w dokonanej przez Sąd I instancji trafnej wykładni § 7 ust. 2 łączącej strony umowy. Zgodnie z tym postanowieniem powód zobowiązany był do zapłaty kary umownej za zwłokę w dostarczeniu modeli. Pozwany (powód wzajemny) żąda zaś zapłaty kary umownej obliczonej od wartości modeli w ogóle niedostarczonych przez powodów (pozwanych wzajemnych). Jego żądanie nie znajduje uzasadnienia, gdyż żąda on kary w sytuacji niewykonania zobowiązania, a więc w sytuacji nie przewidzianej umową. Umowa nie przewidywała zryczałtowanego odszkodowania w postaci kary umownej w razie niewykonania zobowiązania. Żądanie przeto zapłaty kary umownej z § 7 ust. 2 umowy, obliczonej od wartości modeli w ogóle niedostarczonych i modeli, które zostały wykonane nienależycie, jako nie mające podstawy w tym postanowieniu umownym, prawidłowo zostało oddalone.

Sąd Apelacyjny uznał także, że co do kwoty 531 525 zł stanowiącej odszkodowanie odpowiadające wysokością wynagrodzeniu jakie pozwany zapłacił odlewnikowi za te modele, które ta spółka wykonała zamiast powodów i za skutki zmian w dokumentacji, Sąd I instancji prawidłowo wskazał, że zapłata, której skarżący żądał za wykonanie części modeli, nie należy się ponieważ były to elementy, które nie zawierały elementów rzeźbiarskich i nie były objęte umową. Potrzeba wykonania tych elementów nie była przez pozwanego kwestionowana. Zatem, skoro powodowie wykonując nadzór autorski doprowadzili do wykonania tych niezbędnych elementów, to skarżącego obciążał obowiązek zapłaty odlewnikowi za ich wykonanie, mając na uwadze łączącą go z tą spółką umowę.

Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu I instancji, że nie było podstawy prawnej dla obciążenia powodów skutkami finansowymi zmian dokumentacji

technicznej. Co do kwoty dochodzonej pozwem wzajemnym w tej części to uwzględnić należy, że gdyby przyjęć zasadność żądania w tym zakresie, to do zapłaty skarżący winien był przestawić różnicę między kwotą pierwotną a kwotą jaką musiał dopłacić gdyby rzeczywiście zmiana w dokumentacji powodowała podwyższenie kosztów. Nie został przedstawiony żaden dowód, że zmiany w dokumentacji spowodowały podwyższenie kosztów w stosunku do stanu pierwotnego o kwoty wskazane w powództwie wzajemnym. Zatem należałoby szkodę powoda wzajemnego ustalać jak różnicę między wydatkiem zaplanowanym a poniesionym rzeczywiście na skutek dokonanej zmiany dokumentacji. Taki dowód co do wysokości szkody nie został przedstawiany. Po drugie, ma rację Sąd Okręgowy, że koszty transportu i montażu, a także nadzór na tych czynnościach nie może być traktowany jako szkoda skarżącego skoro przedstawia się jako niewątpliwe, że i przy wykonywaniu prac zgodnie z dokumentacją takie czynności jak montaż, transport i nadzór nad nimi też musiałyby być wykonane. Do zapłaty pozostawałaby ewentualnie jedynie różnica w takich kosztach, tymczasem jej wysokość, a przede wszystkim fakt jej wystąpienia, w ogóle nie zostały wykazane.

Po trzecie wreszcie, skarżącemu chodzi o koszty powstałe na rzecz M.(...), w związku z wykonaniem umowy łączącej go z tym podmiotem. Zgodnie z tą umową powodowie mieli zapewniony nadzór autorski i prawo dokonywania poprawek i korekt (§ 2 ust. 6 umowy), a pozostaje to w związku z postanowieniem zawartym w umowie zawartej przez strony, że modele zostaną wykonane w uzgodnieniu z odlewnikiem - zatem koszty zmian wprowadzonych do dokumentacji, jak należy rozumieć, na żądanie autorów projektu, nie mogą być traktowane jako szkoda pozwanego. Wzrost kosztów, jeżeli istotnie miał miejsce, wiązał się z wykonaniem umowy łączącej skarżącego z wykonawcą robót czyli M.(...) S.A. i pozwany powinien był należne temu podmiotowi wynagrodzenie uiścić. Domaganie się zwrotu wydatkowanych w taki sposób kwot musiałoby mieć podstawę w umowie łączącej strony procesu lub w podstawie deliktowej. Żadna z tych podstaw nie istnieje.

Sąd Okręgowy ustalił, że powodowie nie wykonali napisów. Jeżeli przyjęć, że w takiej sytuacji nie powinni byli otrzymać wynagrodzenia za całe dzieło to biorąc pod uwagę, że wynagrodzenie zostało umówione za całe dzieło, pozwany obowiązany był wskazać w jakim zakresie uważa się za zwolnionego od obowiązku świadczenia czego nie uczynił. W powództwie zaś wzajemnym pozwany (tu powód wzajemny) nie domagał się zwrotu kosztów poniesionych na wykonanie napisów.

W odniesieniu do zarzutu nienależytego wykonywania nadzoru autorskiego – pozwany formułuje ww. zarzut w sposób ogólnikowy. Materiał dowodowy wskazuje, że nadzór był wykonywany (świadczą o tym np. uzgodnienia co do wykonania przez powodów tylko części rzeźbiarskich modeli bez części konstrukcyjnych, świadczą protokoły odbioru odlewów, świadczą rozliczane koszty podróży na miejsca inwestycji, świadczą też przytoczone w apelacji zeznania świadków. Umowa zawarta przez strony nie przewidywała obniżenia wynagrodzenia w razie uznania przez pozwanego czynności nadzoru za niewystarczające.

W skardze kasacyjnej pozwany zarzucił naruszenie przepisów postępowania, mającego istotny wpływ na wynik sprawy oraz przepisów prawa materialnego, tj.: 1) naruszenie przepisu art. 378 § 1 w związku z art. 379 pkt 4) k.p.c. oraz w związku z art. 77 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 roku - Prawo o ustroju sądów powszechnych przez jego niewłaściwe zastosowanie; 2) naruszenie przepisu art. 65 § 2 w związku z art. 484 § 1 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie; 3) naruszenie przepisu art. 637 § 1 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie, a w konsekwencji naruszenie przepisu art. 354 k.c. również przez jego niewłaściwe zastosowanie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty podniesione w skardze kasacyjnej nie zasługują na uwzględnienie. Skarżący na rozprawie przed Sądem Najwyższym wycofał poparcie dla zarzutu naruszenia prawa procesowego w związku z tym, że Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 14 listopada 2006 r., BSA I-4110-5/07, OSNC 2008 4/42 przesądził jednoznacznie, iż delegację dla sędziego może podpisać nie tylko Minister Sprawiedliwości, zaś zarzuty naruszenia prawa materialnego, także okazały się niezasadne.

Trafnie skarżący wskazał, że stanowisko Sądu Apelacyjnego, który stwierdził, iż skoro kara umowna przewidziana w umowie łączącej strony była zastrzeżona za zwłokę w dostarczeniu modeli rzeźbiarskich to nie należy się ona pozwanemu - powodowi wzajemnemu Skarbowi Państwa w razie gdy powodowie w ogóle nie dostarczyli takich modeli, w takim ogólnym ujęciu nie znajduje podstaw prawnych. Nie można bowiem wykluczyć, że w razie gdy zostaje zastrzeżona kara umowna za zwłokę, a zobowiązanie wygasa dopiero po pewnym czasie od momentu gdy świadczenie powinno być spełnione, wierzycielowi za ten czas należy się kara umowna za zwłokę w spełnieniu świadczenia. Wbrew stanowisku wyrażonemu w skardze kasacyjnej z taką sytuacją nie mamy jednak do czynienia w rozpoznawanej sprawie.

W umowie z dnia 25 maja 1999 r., powodowie zobowiązali się do 30 września 1999 r., dostarczyć spółce M.(...) S.A, która zajmowała się odlewaniem elementów pomnika między innymi modele napisów informacyjnych i modele betonowych warstw ziemi. Z ustaleń dokonanych w trakcie procesu wynika jednak, że to pozwany Skarb Państwa nie dostarczył powodom danych potrzebnych do wykonania modelu napisów inskrypcyjnych w terminie określonym umową. Pozwany dopiero w dniu 22 listopada 1999 r. zaakceptował projekty graficzne tabliczek inskrypcyjnych wykonane przez powodów. Powodowie wielokrotnie sygnalizowali pozwanemu błędy w przedstawionych danych, które miały być umieszczone na inskrypcjach. Jak ustalił Sąd I instancji w istocie to pozwany Skarb Państwa spowodował swoim zachowaniem niemożliwość świadczenia po stronie powodów, a tym samym doprowadził do wygaśnięcia zobowiązania w tym zakresie. W tak ustalonym i skutecznie nie zakwestionowanym stanie faktycznym brak podstaw do uznania, że po stronie powodów w ogóle powstała zwłoka gdy chodzi o modele napisów informacyjnych.

Gdy chodzi natomiast o modele betonowych warstw ziemi to w umowie z dnia 25 maja 1999 r. powodowie zobowiązali się do wykonania jedynie kilku przykładów takich modeli. Jak wynika z materiału dowodowego zebranego w sprawie, szczególnie z wyjaśnień złożonych przez powodów przed sądem I instancji, które nie zostały zakwestionowane przez pozwanego, modele betonowych warstw ziemi były prostymi odlewami, które nie wymagały elementów rzeźbiarskich. Skoro zaś zgodnie z § 2 umowy łączącej strony modele, które powodowie zobowiązali się wykonywać miały być wykonane w uzgodnieniu z odlewnikiem z uwzględnieniem jego możliwości technologicznych, to uznać należy, że w granicach dopuszczonej umową swobody, modele te pod nadzorem powodów wykonała spółka M.(...) S.A. Innymi słowy umowa łącząca strony dopuszczała, że model betonowych warstw ziemi wykona samodzielnie odlewnik. Taki sposób rozumienia obowiązków umownych powodów w zakresie modeli betonowych warstw ziemi potwierdza także to, że nie zostały one uwzględnione pośród modeli do wykonania, których byli zobowiązani powodowie, a które wykonał za nich odlewnik. Sąd zmniejszając należne powodom wynagrodzenie nie wziął pod uwagę w ogóle modeli betonowych warstw ziemi potwierdzając tym samym, że ostatecznie ich wykonanie nie obciążało powodów.

Nie można, też wbrew odmiennemu stanowisku wyrażonemu w skardze kasacyjnej, odrywać oceny wykonania obowiązków umownych powodów od celu jakiemu one służyły. Jeżeli bowiem współdziałając z odlewnikiem i nadzorując jego

prace doprowadzili do wykonania pomnika i nie zostało to zakwestionowane, to trudno uznać, że fakt, iż to nie powodowie a odlewnik pod ich nadzorem wykonał model betonowych warstw ziemi, jest niewykonaniem przez nich umowy. To pozwany gdyby uznał, że takie działanie powodów jest niewykonaniem przyrzeczonego przez nich dzieła, powinien go nie przyjąć. W okolicznościach rozpoznawanej sprawy wynika zaś, że powodowie wykonali dzieło zgodnie z umową oraz w sposób odpowiadający jego celowi. Umowy stron należy zaś oceniać nie tylko dosłownie, ale biorąc pod uwagę cel dla którego zostały one zawarte.

Z dokonanych powyżej ustaleń wynika, że nie można przypisać powodom, aby pozostawali w zwłoce z wykonaniem modeli tabliczek informacyjnych oraz modeli betonowych warstw ziemi, a tym samym nie powstało roszczenie Skarbu Państwa z tytułu kar umownych za zwłokę w wykonaniu tych modeli.

Skoro wykładnia postanowień umowy z dnia 25 maja 1999 r., i ustalenia Sądów orzekających w sprawie prowadzą do wniosku, że powodowie nie byli zobowiązani do dostarczenia modeli tabliczek informacyjnych oraz modeli betonowych warstw ziemi, to brak podstaw aby pozwany wstrzymał się z zapłatą ostatniej raty wynagrodzenia jakie zobowiązany był wypłacić powodom. Nie mamy bowiem do czynienia, tak jak sugeruje to skarżący, z niewykonaniem umowy o dzieło. Z tego względu zarzuty naruszenia art. 354 k.c. i 637 § 2 k.c. nie zasługują również na uwzględnienie.

Biorąc pod uwagę powyższe Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., orzekł jak w sentencji.